

Turun Akatemian varastettu aarre

Jorma Vallinkoski

Kun Turun Akatemian uudisrakennuksen tieltä ruvettiin repimään entisiä rakennuksia ja kaivamaan perustuksia varten pois maata, tehtiin hämmästyttävä aarrelöytö. Piispa Tengström kertoi konsistorissa 1802, että hänen renkinsä Mikko Juhananpoika, joka sittemmin käytti nimeä Castelund, oli ollut sunnuntaina 14. 3. klo 11 ja 12 välillä toimittamassa isäntänsä asioita ja mennyt työmaan ohi. Tällöin oli hänen silmiinsä osunut joitakin auringossa kiiltäviä hopearahoja. Hän meni tarkastamaan niitä ja oli potkaissut erästä kuopan pohjalla ollutta puoliksi lahonnutta lautaa, jolloin sen alta oli paljastunut arkku, jonka kanteen mainittu lauta oli kuulunut ja sieltä oli löytynyt suuri joukko hopearahoja. Tengström oli tullut itse katsomaan ja nostattanut lahonneesta arkusta rahat ja joitakin hopealusikoita. Tarvittiin kaksi ämpäriä aarteen kantamiseksi Tengströmin luo, jossa ne pantiin lukittuun arkkuun, jonka avain annettiin löytäjälle. Seuraavana päivänä tutkittiin aarteen sisältö. Arkku vietiin rahastoon.¹ Siellä oli 840 neljän markan rahaa, kaksi tanskalaista neljän markan kolikkoa, 5 239 kahden markan, 5 tanskalaista kahden markan, 1807 markan ja kaksi tanskalaista kaksoiskruunua eli 4 mk, viisi kruunua eli 2 mk, kaksi 5 äyrin, siis 49 kpl, ruotsalaista 2 mk

¹ Konsistorin pöytäkirjat (KP) 23. 3. 1802 § 9. Asiasta myös tietoja rakennustoimikunnan pöytäkirjoissa ja Tengströmin rakennusselostuksessa. Ks. H. G. Porthan och Nath. Gerh. Schultén. Brevväxling 1784—1804. Skifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland (SSLS) 319 (1948). s. 127—128. Aluksi Tengström erehtyi ilmoittamaan renkinsä nimeksi Juhana Matinpajan, joka on myös rakennustoimikunnan pöytäkirjoissa.

ja 99 1 mk.² Lisäksi oli ollut 9 hopealusikkaa, ruokalusikoita, teelusikoita. Vanhin raha oli tanskalainen v:lta 1666, nuorin v:lta 1710. Lusikoissa oli nimiä ja nimikirjaimia: Barthold Festing, I.B.S. H.N.S., I. T., D.P., B., E.S.D., P.B. ja yksi nimetön. Rahojen yhteisarvo oli 2 175:21:10 riikintaalaria, lusikoiden 11 riikintaalaria. Kun vielä lähemmin tarkastettiin lusikoita oli lusikanpesässä kirjaimet H. W., yhdessä hyvin selvästi, mutta muissa epäselvemmin, parissa ei lainkaan. Kun arkku oli inventoitu, se suljettiin Bassin sinetillä ja vietiin tuomiokirkon sakaaristoon, joka katsottiin turvallisemmaksi paikaksi. Lusikoita ei pantu arkkuun, vaan ne vietiin akatemian arkistoon.³

Talo oli viimeksi kuulunut Niklas Hjeltille, aikanaan rikkaalle turkulaiselle porvarille Henrik Wechterille, jonka vaimo oli kuollut 1710 ja kun venäläiset lähestyivät Turkua, pakeni Wechter Tukholmaan. Asiasta kuultiin todistajia. Maaherra oli määrännyt, kaupunginviskaalin ilmoitettua viljanpuutteen vallitessa Wechterillä olleen seinät pullollaan viljaa, särkemään ovet ja myymään köyhille viljaa. Wechter sai pitää vain kymmenen tynnyriä. Wechter oli tosiaan asunut nykyisellä tontilla. Häntä oli jo kerran pidetty kuolleena, mutta noussut ylös ja mennyt piikain makuukamariin herättämään heidät. Nämä pelästyivät pahasti. Wechter varoitti heitä, etteivät sanoisi hänen voineen levätä rauhassa, koska oli kätkenyt rahansa »seinän alle.» Toinenkin kertomus vahvisti aarteen kätkemistä. Wechterin poika Esaias ja tytär Brita olivat menneet ruumiiksi luultua valekuollutta isäänsä katsomaan ja joutuneet sanaharkkaan rahoista, jotka olivat ottaneet esiin kalistellen kolikoita, jolloin valekuollut oli herännyt ja sanonut: älkää ottako kaikkea. Lapset olivat pelästyksissään kaikonneet.⁴ Ilmeisesti juuri venäläisten lähestyessä Turkua Wechter oli kätkenyt arkun talonsa alle, josta lapset sitä

² Nämä tiedot, KP 16. 9. 1802, § 4, 26. 11. 1802 § 10; prof. J. G a d o l i n i n tutkimusten mukaan, enemmän siitä kuin oli ollut Åbo tidningissä n:o 22 olleessa selostuksessa 20. 3. 1802 § 1.

³ KP 26. 11. 1802 § 10; Konsistorin restratuuri (KR) 23. 3. 1802.

⁴ KP 31. 8. 1802 § 2.

eivät olleetkaan löytäneet. Heti kun löytö oli tullut tiedoksi, Wechterin suku puuttui asiaan. Luutnantti Baltzar Bäck, jonka kolmas vaimo oli Henrik Wechterin pojan Esaiaksen tytär, kirjoitti konsistorille ilmoittaen vaimonsa aarteen omistajaksi. Pyysi lykättäväksi löydön jakamista löytäjän ja maanomistajan kesken, kunnes omistusoikeus olisi osoitettu ja päätös asiasta tehty.⁵ Kansleri vaati asian laillista selvittämistä, olisi pantava kuulutus sanomalehtiin ja siinä olisi vaadittu määrääjän kuluessa asianomaisten osoittamaan omistusoikeutensa.⁶ Konsistori katsoi, että lain mukaan löytäjä saa aarteen, ei maanomistaja. Matthias Calonius huomautti, että on julkisesti kuulutettava asiasta, koska on ilmaantunut uusi oikeudenomistaja, luutn. Petter Festing Göteborgista. Tämä oli lähettänyt maaherralle protestin aarteen jakamisesta, koska hänen esi-isänsä olivat olleet oikeita omistajia.⁷

Barthold Festing oli syntynyt Lübeckissä 1634, tullut 1651 Turkuun, jossa kuoli 1692.⁸ Hän oli Porthanin Schulténille lähettämässä kirjeessä olevan tiedon mukaan ollut varakas kauppias ja asunut nykyisen tupakkatehtaan paikalla. Löydöstä pantiin selostus Åbo tidningariin⁹ ja Stockholms posteniin.¹⁰ Wechterin perilliset vaativat saada nähdä aarteen, mikä tapahtuikin.¹¹ Lain mukaan päätös asiasta piti tehdä vuoden ja yön kuluttua viimeisestä kuulutuksesta lukien.¹² Vasta 1804 konsistori teki päätöksen. Todistajalausunnoille ei annettu arvoa, ne olivat kuulopuheita ja pelkkiä ämmien juoruja. Kumpikin osapuoli oli myöntänyt Wechterin paenneen Ruotsiin 1713, mutta napattu kiinni

⁵ KP 23. 3. 1802 § 10.

⁶ Kanslerin kirje 12. 4. 1802. Bäck kuoli jo 6. 11. 1803, vaimo 1824. Tor C a r p e l a n, *Ättartavlor I* (1954). s. 181.

⁷ KP 18. 5. 1802 § 13.

⁸ Tor C a r p e l a n, *Åbo i geneologiskt hänseende. Länsi-Suomi 3* (1890). s. 5—6.

⁹ 1802:22.

¹⁰ 1802:78.

¹¹ KP 12. 11. 1802 § 2, 26. 11. 1802 § 10.

¹² KP 15. 4. 1803 § 21.

matkalla ja palautettu Turkuun. Pari vuotta sen jälkeen hän sairastui eikä ollut sinä aikana ehtinyt koota moista omaisuutta. Eräs todistaja oli osoittanut, että Wechter oli sitten elänyt vielä vuoden eli kuollut siis 1716. On selvästi todettavissa, että Henrik Wechter kuoli Turussa 1716 ja haudattiin 14. 11. tuomiokirkossa olevaan omaan muurattuun hautaan.¹³ Tukholmassa pidetty Wechterin perunkirjoitus, kun lapset paenneet sinne. Konsistori päätti, että puolet aarteesta Mikko Juhananpojalle ja puolet akatemialle.¹⁴ Asia jatkui silti vielä. Vuonna 1805 annettiin lopullinen päätös uusien tutkimusten mukaan. Todettiin, että Wechter oli toimittanut lapsensa Esaiaksen ja Britan Tukholmaan, heidän mukanaan suuren osan omaisuuttakin, jäi itse vapaaehtoisesti Turkuun. Konsistori tuomitsi aarten Wechtereille ja Mikael Castelundille löytöpalkkion. Kumpikin osapuoli valitti hovioikeuteen.¹⁵ Vasta 1818 saatiin sovinto aikaan. Löytäjälle Mikael Castelundille annettiin luutn. A. G. Hallin tekemän sopimuksen mukaan vain 20 riikintaalaria valtionvelkaseteleinä.¹⁶

Nämä aarrelöydöt aiheuttivat murtovarkauksia, joitten seurauksena suuri osa aineistosta hävisi. Vanhassa kirjastorakennuksessa oli alakerran ns. miekkailusalin vieressä holvi, jonne akatemian rahavarat oli sijoitettu ja aarrelöydön hopealusikat. Sunnuntaina syyskuun 18 p:nä 1803 kirjastoamanuenssi G. I. Hartman aikoi mennä kirjastoon hakemaan eräitä kirjoja. Rautaisen ulko-oven lukko oli avattu ja ovi väännetty ylhäältä niin paljon, että käsi mahtui sisälle lukkoon asti. Puinen sisäovi oli auki. Hartman oli heti mennyt aerariumiin, jonka rautainen ulko-ovi oli väännetty ylhäältä alas melkein kaksinkerroin ja sisempikin ovi oli auki. Seinästä oli hakattu pala pois ja aukosta mahtui käsi sisään ja lukko oli väännetty auki. Ylempää kirjasto-

¹³ Utdrag ur Åbo domkyrkas räkenskaper 1701—1735. Bidrag till Åbo stads historia I: 14 (1907). s. 78. W. oli kuollessaan pormestari.

¹⁴ KP 1. 6. 1804 § 11.

¹⁵ KP 7. 5. 1805 § 4.

¹⁶ KP 16. 1. 1818 § 4. Myös Tengströmin uudisrakennushistoriassa on maininta, että äskettäin on sovittu korvauksesta.

huoneen ovea lähinnä olevia luokkuja oli vähän murrettu. Edellisen päivän iltapäivällä ei oltu havaittu mitään, joten murto oli tapahtunut yöllä. Mitään kirjoja ei ollut hävinnyt, mutta koko kassakirstu oli poissa, pieni lipas, jossa säilytettiin rahoja päivittäistä käyttöä varten, oli murrettu. Tukku valtionvelkaseteleitä ja Bilmarkin lahjoitusta koskevia asiakirjoja oli lattialla levälään. Päätettiin heti kuuluttaa rummunlyönnillä kaupungilla ja luvattiin tiedoista 200 riikintaalaria palkkioksi syyllisten kiinnisaamiseksi. Oli varastettu myös 500 taalaria valtionvelkaseteleitä, jotka saatu tullituloista.¹⁷ Kuulutus johti heti tulokseen. Maarian pitäjän Kastun maistraatintilan jokirannasta, noin kahdeksasosa peninkulmaa kaupungista, oli löydetty Aurajoen rannasta vene, jossa oli kirstu. Prof. Calonius, rehtori ja eräät muut menivät tarkastamaan ja totesivat arkun murretuksi, rahat olivat hävinneet ja 9 hopealusikkaa. Joitakin papereita oli tallella eikä niistä ollut viety mitään. Vene oli anastettu värjäri Normanilta.¹⁸

Akatemia painatti 19.9.1803 päivätyn kuulutuksen heti veneen löydyttyä. Sitä levitettiin kaikkiin lääneihin ja luettiin saarnastuoleista.¹⁹ Siinä ilmoitettiin kadonneen noin 450 riikintaalaria (specie), 400 riikintaalaria banko siirtoseteleitä ja 2 200 riikintaalaria valtionvelkaseteleitä, joista yksi oli 500 taalarin suuruinen ja äskettäin annettu. Palkkio luvattiin löytäjälle. Ilmoitus pantiin myös Åbo tidningiin.²⁰ Asiasta ilmoitettiin kanslerille ja Turun kämnerinoikeudelle, jota pyydettiin ryhtymään tutkimaan asiaa. Kuten kanslerille ilmoitettiin, oli jo pantu vakoojat liikkeelle valvomaan epäiltyjä henkilöitä. Painetun kuulutuksen sananmuotoilu oli ovelasti laadittu ja sen ansiosta päävaras joutui kypälälautaan. Tammikuun 31 p:nä 1804 Hämeenlinnasta kirjoitti kersantti Henrik Johan Holmgren kirjeen piispa Tengströmille, joka selosti asiaa konsistorissa.²¹ Holm-

¹⁷ KP 19. 9. 1803 § 1.

¹⁸ KR 4. 10. 1803 kanslerille; KP 28. 10. 1803 § 3.

¹⁹ HYK:n kappaleessa: luettiin Loimaalla 23. 10. 1803.

²⁰ 1803: 76.

²¹ KP 3. 2. 1804 § 1. Tengströmin yksityiskokoelmassa ei ole kirjettä.

gren oli jonkin aikaa opiskellut akatemiassa. Hän ilmoitti 25. 1. saaneensa Porvoossa entiseltä vangilta, nykyiseltä Ulfsparren komppanian jääkäriltä Henrik Burmanilta 500 riikintaalarin valtionvelkasetelin n:o 140045, joka oli varastettu akatemian kassakirstusta. Maistraatti oli vanginnut Burmanin ja lähettänyt hänet Heinolan vankilaan. Holmgren arveli enemmänkin olevan varastettua tavaraa Burmanin vaimon Maria Mellinin hallussa. Holmgren sanoo voivansa todistaa, että Burmanilla oli ollut Urjalan markkinoilla säkki, jossa oli ollut hopeisia riikintaalareita ja myös Tampereen markkinoilla kaksi suurta nippua bankoseteleitä. Pidätettäessä oli Burmanilla ollut kaksi hopeista taskukeloa, yksi mitalli ja 17,5 riikintaalaria valtionvelkaseteleitä. Konsistori lähetti kirjeen Heinolaan maaherralle²² pyytäen suorittamaan kuulustelun.

Pian tämän jälkeen tapahtui taas uusi suurta huomiota herättänyt murtovarkaus. Helmikuun 17 päivää 1804 vasten yöllä oli murtauduttu ikkunan kautta tuomiokirkon sakaristoon, josta oli viety ns. köyhien varat, noin 1 000 riikintaalaria ja akatemian aarrelöytö.²³ Turun hovioikeus antoi 8. 9. 1806 tuomion molemmista murtovarkauksista. Syyllisiä olivat Henrik Burman ja hänen vaimonsa, puutarhurit Nils Salonen ja Karl Nygren, puutarharenki Samuel Saxman, entinen laivaveistäjän kirvesmies Simon Rosenquist, irtolainen Karl Johan Lindholm, ent. muurari Jakob Liten, laivuri Axel Christersson ja tämän kaksi poikaa sekä entinen talollinen Samuel Sandback ja ent. kankurikisälli Gustav Nordling ja puutarhuri Anders Ringvall.²⁴ Lisäksi lukuisat muut saivat sakkoja rikollisten majoittamisesta. Raastuvan-oikeus toteutti tuomion. Burmanien irtain omaisuus oli myyty huutokaupalla, mutta saatu vain 3:1:4 riikintaalaria, jotka mais-

²² KR 3. 2. 1804.

²³ KP 21. 2. 1804 § 10.

²⁴ Turun ROtk. 24. 9. 1806 § 2. 27. 9. 1806 § 1. VA. Siinä selostetaan hovioikeuden tuomiota.

traatti luovutti akatemialle.²⁵ Hovioikeuden tuomiossa sanotaan syyllisten osallistuneen myös useihin muihin murtoihin.

Myös akatemian mineraaliokabinettiin murtautui tiirikoi-
malla 1806 eräs entinen kaupunginpalvelija, sepänpoika Matts
Gräslund ja vei sieltä näytteitä. Hän oli kerjännyt ruuan ostoon
rahaa eräältä puusepänoppilaalta, joka työskenteli samassa
talossa Gräslundin kanssa asuvan mestarin luona. Gräslund antoi
pantiksi velastaan italialaisia marmorinäytteitä. Puusepänoppilas
Henrik Ekenbom meni professori Johan Gadolinin puheille tar-
joamaan myytäväksi tätä marmoriam. Gadolin tunnisti ne heti
varastetuiksi. Oikeus tuomitsi Gräslundille kymmenen parin
raipparangaistuksen ja velvoitti korvaamaan akatemialle pienen
summan tai vastaavan määrän työllä, joutui myös jalkapuuhan
sunnuntaiksi tuomiokirkkoon.²⁶

Myös yksityisten akatemian opettajien asuntoihinkin murtau-
duttiin. Vuonna 1802 tunkeutuivat varkaat prof. Gustav Gadoli-
nin kamariin, anastivat tavaraa, särkivät ja heittelivät ympäri
lattiaa kaikenlaisia esineitä.²⁷

²⁵ KP 6. 3. 1807 § 13.

²⁶ Turun KOtk. 29. 11. 1806 § 6, 1. 12. 1806 § 1, 4. 12. 1806 § 2. VA.

²⁷ Porthan Schulténille 14. 9. 1802. H. G. Porthan och Nath. Gerh. Schultén. Brevväxling 1784—1804. SLS 319 (1948). s. 146—147.